

Tal Strandbaden 2014-04-01

**H.M. Konung Carl XVI Gustaf
inviger Hertingforsen
1 april 2014**

Foto:Thomas Andersson/N

Inledning

Ers Majestät

Fru Landshövding

Ärade Åladrottning krönt av Ålakademin 2009

Ärade Ålakung krönt av Ålakademin 2010

Ärade gäster

Det är en stor ära för mig att få tala den stora Dagen, när Falkenbergs kommuns mångåriga arbete med att restaurera Hertingforsen och skapa fria fiskvägar i Ätran, snart skall invigas av Hans Majestät Konungen.

Sammanfattningsvis skall jag tala om Ätrans historia, åtgärdsarbetet, Ätrans värde och Goda exempel, för Ätran i framtiden.

Historiskt laxfiske

Ätran och hallandsåarna har historiskt varit viktiga vandringsleder för fiskar och för människor. Under bronsåldern använde människorna kokgropar vid Ätrans strand där de tillredde sina fångade fiskar.

Från 1500-talet överlämnades rätten till laxfisket i Ätran från kronan till staden.

Londonadvokaten Wilkinson och hans följe flugfiskade ivrigt i Ätran under 1800-talet. Ingenstans i världen upplevde de ett så bra laxfiske som i Ätran inkluderat Norge och Kanada!

Låt mig citera från W.M. Wilkinsons bok "Days in Falkenberg":

"Det är för mig ett kärlekens verk att offentligen kungöra, att Svenskarne ha en förtjusande stad, som heter Falkenberg, och det är förunderligt att Engelmän skola nödgas hjälpa dem med att göra denna upptäckt".

Historik Ätran

Laxfisket utgjorde i slutet på 1800-talet stadens största skatteintäkt. Staden hade år 1892 en syssloman, en fiskare, fyra laxdragare och två vakter anställda för laxfisket.

Det fanns sex fasta laxasätt utefter Ätrands strand. Laxafisket betalade lön åt borgmästaren och dennes anställda. Laxauktionen på Möllerska gården var en del i denna inkomst.

Vandringshinder i Ätran

I Sverige finns över 4000 vandringshinder i rinnande vatten enligt en kartläggning i VISS, Vatteninformations System Sverige. Över 2000 av dessa är vattenkraftverk.

I Ätran finns ett 20-tal kraftverk vid huvudfåran och ett antal i dess biflöden. Åtgärderna vid Hertings båda kraftverk i Falkenberg kan därför tjäna som goda exempel i Sverige och i Ätran hur man kan lösa problemen för vandringsfiskarna.

Fiskebilden visar undertecknad som 6-åring med en öring från Skåpanäsforsarna i Ätran där jag kunde fiska fram till utbyggnaden 1957. Sedan tystnade forsen.

Laxens utveckling

Högvadsån är laxens barnkammare. Familjen Möller har dagligen räknat laxarna sedan 1954! För denna extraordinära insats har de fått Falkenbergs kommuns miljöpris och därför vet vi hur laxbeståndet har utvecklats.

I slutet av 1970-talet drabbades Sverige och Västkusten av försurning och laxbeståndet var nära att utrotas. Därefter har laxbeståndet i Högvadsån legat på en stabilt låg nivå. Insamlingen och utvärderingen av data från Högvadsån och från Hertings webbkamera och fiskräknare är viktiga för fortsatt svensk laxförvaltning.

Kalkningsprojekt

Kalkningen av Högvadsån var 1978 världens största kalkningsprojekt i rinnande vatten. Det räddade laxens barnkammare undan försurningsdöden. Försurningen har minskat men fortfarande kommer surt nedfall över våra västsvenska avrinningsområden. Därför är fortsatt kalkning nödvändig för naturens överlevnad! Falkenbergs kommun har sedan starten varit huvudman för kalkningsinsatser på mer än 140 miljoner kronor.

Ätrans natur

Ätrans natur ingår i Natura 2000 områden som är bevarandevärda i ett internationellt perspektiv. Här finns intressanta arter som utter och havsörn och sländor som endast finns i Ätran i hela Skandinavien. Ätrans genetiskt unika lax har använts för att restaurera laxbestånd i Sverige, Danmark och Tyskland.

Vandringsfisken är länken mellan land och hav.

Åtgärdshistorik

Hertingdammen byggs 1944.

Kammarkollegiet begärde omprövning för fri utvandring 2002. Kommunen beslutar 2009 att gå längre än Kammarkollegiets krav och välja restaurering av den gamla åfåran och öppna fria vandringsvägar för alla förekommande fiskarter.

Mark- och Miljödomstolens dom kommer 2012 och restaureringen har pågått under 2013.

I dag den 1 april 2014 är vi framme vid den historiska invigningen av den fria Hertingforsen med fria vandringsvägar för fisken.

Living North Sea

Falkenbergs kommun fick 2009-2013 förmånen att delta i EU-projektet Living North Sea, ett samarbetsprojekt mellan sju länder och 15 olika organisationer. Fri fiskvandring från hav till källa var samverkanstemat och 6,4 miljoner € avsattes för projektet. Falkenberg fick genom denna samverkan tillgång till en fantastisk kunskapsbank!

Laxens Liv FILM

Ätranlaxens barnkammare finns i Ätran och Högvadsån. Där klarade laxen sig undan försumning och giftutsläpp. Sedan vandrar den mot havet. Där klarade den turbinpassagen förbi kraftverken. I havet styr den kosan mot Grönland och Färöarna. Där klarade den sig undan att fastna i silltrålarnas garn. Väl framme vid Färöarna klarade den det Färöiska laxfisket. Ätranlaxen klarade konkurrensen om födan med räktrålare och gigantiska trålare som fiskar industrifisk till den Norska laxindustrin.

Sedan styr laxen kosan mot den svenska kusten och hamnar i Skåne. Där klarar den sig från det skånska nätfisket med flera mil nylongarn. Laxen fortsätter norrut i Laholmsbukten och tar sig där förbi de fasta laxasätten. Äntligen är laxen framme vid Ätran, barndomsälven!

Nu gäller det att inte falla för flugfiskarnas frestelser vid Tullbron! Det klarade laxen galant! Men så slog den huvudet i betongen vid Herting! Allt

vatten försvann i åfåran när turbinerna slukade framrinningen. Laxarna tackar Krister för hjälpen över dammen!

Detta är Kristers sista insats med det stora laxlyftet. Forsen är fri och laxen vandrar fritt!

Varför åtgärder

Utan fria fiskvägar ingen fisk. Det gäller alla vandringsfiskar som lax, öring, ål, nejonögon, majfisk m.fl. Och det är lika viktigt med fri vandringsväg både uppströms och nedströms.

Vid Herting är nu båda problemen lösta. Ätranlaxen behöver räddas för att den är unik. Detta kan forskare från DTU konfirmera. Därför måste Ätranlaxens bevarandestatus höjas och Ätran utses till Indexälv!

Särskilt svårt är det för ålen på sin långa 700 milavandring. Den kommer varken uppströms till sina uppväxtsjöar eller nedströms till havet och lekplatserna i Sargassohavet. Fisksäkert galler löser vandrigen nedströms och ger dessutom bättre energiutnyttjande.

Sveriges ålplan bör inkludera Ätran och andra viktiga uppväxtområden.

Hertings kraftverk

Hertings gamla kraftverk körs fortfarande hela året medan Hertings nyare kraftverk kan köras under december, januari och februari när ingen fisk vandrar.

Hertings båda kraftverk kan efter åtgärder sägas producera grön el på vandringsfiskarnas villkor vilket är bra miljöval. Den minskade produktionen motsvarar produktionen i ett av dagens vindkraftverk.

FEAB kan nu få fler kunder som värdesätter bra miljöval.

Biologisk mångfald

Regeringen kom med en ny proposition om biologisk mångfald i mars 2014. Professor i miljövetenskap vid SRC Johan Rockström presenterade grundtesen: vi måste bevara den biologiska mångfalden för att möjliggöra ekonomisk utveckling.

Eller omskrivet: bevarar vi laxen och ålen är det för vår egen utveckling inom hälsa, skola och turism, och för vår egen ekonomiska tillväxt och för våra jobb.

Falkenberg blev 2012 årets tillväxtkommun, samma år som vi beslutade att anslå pengar till Hertingprojektet.

Värdet av Ätran

Vad är Ätrans värde? Chalmers Tekniska Högskola har beräknat värdet av Mälarens ekosystemtjänster och sociotekniska systemtjänster, samt värdet för människors välbefinnande.

Storleken på Ätrans avrinningsområde är en tiondel av Mälarens. En tiondel av beräknat värde för Mälaren är 4 miljarder kronor. Detta indikerar att Ätrans värde är betydande.

Värdet av laxen

Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm har beräknat värdet av laxen i Vindelälven. Värdet är beräknat som svenska folkets betalningsvilja för att öka mängden vildlax med 1000 laxar per år. Studien visar att detta värde i Vindelälven är 96-517 miljoner kronor per år.

Under senare år har det vandrat upp ca 2000 laxar i Ätran. Motsvarande värde på Ätrans laxar skulle då vara ca 200 miljoner till 1 miljard kronor. Det är fullt realistiskt att fria fiskvägar kan fördubbla laxtillgången.

Engångskostnaden för byggnationerna av fiskvägar för oppvandrande och utvandrande fiskar vid Herting är 32,5 miljoner kronor. Fiskevård är lönsamt!

Goda exempel

För Ätran, för Halland, för Europa och för Världen

Mari-Louise Wernersson: ”Nu har vi lånat Hertingforsen i drygt 60 år och nu är det dags att lämna tillbaka forsen till våra barn och barnbarn och till laxen”

Brodde Almer: ”Det som är bra för laxen är bra för Halland”

Courtland Smith: “To have Ätran River as a heritage site, where the salmon being both protected and studied would be a treasure for the World, the Europeans and for the people in this region”

Laxabilden

Bilden på Ätranlaxen: En bild säger mer än 1000 ord!

Hertingforsen

Summering:

Den biologiska mångfalden är basen för välfärd och utveckling

Hertingforsen har åter fått liv efter 70 års vila

Vandringsfisken har fått fria vägar från havet till Högvadsån

Vården av åarna ger välstånd i Halland

Tack för visat intresse för forsen och den unika Ätranlaxen!

/Ingemar Alenäs
Kommunekolog

Havs
och Vatten
myndigheten